

CSEKE PÉTER
A megálmodott katedrális

A letűnt diktatúra idején mindössze kétszer kaptam útlevelet Magyarországra: harmadéves egyetemi hallgatóként (1967-ben) és kezdő újságíró koromban (1973-ban). A nyolcvanas évek elején a Romániai Írószövetség vezetősége egyszer egy külföldre (nyilván: szocialista országba) induló küldöttségbe is besorolt, ám végül is mást küldtek el helyettem. Hogy esetleg Nyugatra is mehettem volna, az fel sem ötlött bennem akkoriban. (Nemcsak anyagiak vagy meghívás hiányában.)

Nem sokkal azután, hogy első nyugati útjáról hazakereszt, irodalmunk későbbi „utazó nagykövete” rezignáltan jegyezte meg egyik beszélgetésünk során Kolozsváron: „Csak az a baj, te, Péter, hogy nem most kellett volna eljutni oda, hanem fiatal koromban...”

Kányádi Sándor épp akkoriban töltötte volt a negyvenet. A magával és a világgal nyolcvanévesen is „örök elégedetlen” költő vajon arra célzott – töprengtem aztán jó ideig magamban –, hogy akkor esetleg másként alakulhatott volna költői látásmódja, lírai világteremtése? Minden bizonnyal, de csak abban az értelemben – állapítható meg utólag –, hogy akkor bizonyára korábban születnek meg a *Halottak napja Bécsben* szerves építkezését követő nagy lírai szintézisei. És erre az a legfőbb bizonyíték, hogy a hatvanas évek végén kezdődő napnyugati, skandináviai, észak- és dél-amerikai útjai után bontakozott ki igazán Kányádi *Szabófalvától San Franciscóig* ívelő költészete. Miközben „szavaink vándorköszörűse”-ként rendre felkereste mindenütt – nemcsak a Kárpát-medencében, hanem szerte a világon – azokat a kisebb és nagyobb magyar közösségeket, amelyek jelenlétét igényelték, költői hitvallása teljesítésének háttérét biztosították. A Kossuth- és Herder-díjas költő Benedek Elek két világháború közötti kezdeményezését folytatva még közel a nyolcvanhoz is évente száznál több találkozót tartott, amelyeken „elkopott névszokat, kicsorbult ígéket élezett”, amivel is kiérdemelte a Magyar Kultúra Követe címet, amelyet vele együtt azok vehettek át – 2008. január 21-én, Budapesten –, akik munkásságukkal kiemelkedő érdemeket szereztek a magyar kultúra külföldi képviselője terén; akik tevékenységükkel, kezdeményezéseikkel hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar kultúrát külföldön is megismerjék.

Személyes jelenlétével, a magyar kultúrát gazdagító „hódításaival” – műfordításaival –, folyamatosan növekvő hírnevével Kányádi kivívta azt, hogy az ő költészetére is kíváncsi lett a világ. Angol, észt, finn, fran-

cia, német, norvég, orosz, portugál, román és svéd nyelven – önálló kötetekben, antológiákban, folyóiratokban – megjelent költeményei mind-mind ezt bizonyítják.

A Kányádi pályája kapcsán feltett kérdés tágabb értelemben így is megfogalmazható: vajon miként alakult volna a XX. század magyar szellemi élete, ha – Szepsi Csombor Márton, Teleki József, Bölöni Farkas Sándor, Széchenyi István, Szemere Bertalan és más „Európa-járók” példáját követve – Ady, Móricz, Szabó Dezső, Bartók, Kodály, Kosztolányi, Illyés, Németh László, Márai Sándor nem jut ki Európába a kellő időben...? Egyikük sem tért haza üres kézzel. Szellemi birodalmakat csatoltak a fellélegzésre vágyó magyar kultúrához. Az „irodalomalapító”-nak is nevezett erdélyi költői triászhoz tartozó Áprily például 1909 nyarán járt először Párizsban, huszonkét évesen. Kifejezetten azzal a céllal, hogy a modern irodalmi/művészeti törekvésekkel megismerkedjék. Adyval is szeretett volna találkozni – hiszen neki köszönhetően irányult figyelme a szimbolizmus költői lehetőségeire –, de Léda lakása előtt „elvesztette bátorságát”, és visszafordult. Hogy a maga tradicionálisabb architektúrájú költői világában ugyanannak a hagyományörző modernségnek az útját járja, mint neves kortársai közül – a műfordításban is felülmúlhatatlan – Babits, József Attila vagy Radnóti. A két világháború közötti időszakban Németh László – akárcsak az előtte járók, a *Nyugat* nagy nemzedéke – átfogta az egész európai látóhatárt, miközben a magyar szellemi élet korszerűsítéséért folytatott küzdelméhez meg-megújuló erővel toborozta a törekvéseit vállaló társakat. Mindenekelőtt a *Válasz* nemzedékét. Ma is időszerű gondolatrendszerének alappilléreit fedezhetjük fel az Adyról, Móriczról, Szabó Dezsőről írt tanulmányaiban, illetve az 1935-ös *Magyarság és Európa* című szintézisében. Vállalkozásaiban rendszerint magára maradt – többségi helyzetben szorult „kisebbségbe” –, minőség-eszményét és európaiság-igényét azonban sosem adta fel.

Trianon után az utódállamokhoz csatolt magyar régiók szellemi életének előfutárai – már csak önvédelemből is, de még inkább a kisebbségi helyzet meghaladásának reményében – toronyiránt vették Európát. „Erdélyből kell kiindulnunk – fogalmazta meg az *Erdélyi Helikon* programadó írásában a francia internálótáborból hazakerülő Kuncz Aladár, a francia kultúra szerelmese –, s egy szökkenéssel mindjárt olyan magaslatra kell emelkednünk, amelyről nézve az erdélyi sors világprobléma lesz.” A nagy műveltségű költő és a francia, latin, német, olasz, román költészetben otthonos briliáns műfordító, Dsida Jenő felfogása is egybehangzó a Kunczéval: a *tiszta európai szellemet* kell az erdélyiség belső hajtóerejévé tenni.

Ott volt tehát egyfelől a peregrináció több százados hagyománya, másfelől a kényszerhelyzet. Amiként azt Szabédi László esete is megvilágítja. A kolozsvári magyar egyetem kisajátítása (1919. május 12.), majd a hírhedt Anghelescu-féle érettségi törvény frivol, cinikus végrehajtása arra kényszerítette az akkori fiatalokat, hogy külföldi egyetemeken és főiskolákon szerezzenek felsőfokú képe-
sítést. Ezt tetézte később egy még cinikusabb rendelkezés, amely megtiltotta a külföldön szerzett diplomák honosítását. Eredeti szándéka szerint Szabédi is inkább a budapesti egyetem nyelv- és irodalomtudományi szakát választotta volna, ám ehhez hiányzott az anyagi háttér. Ebben a többszörös, nem utolsósorban nyelvi-kisebbségi kiszolgáltatottságban szerzett tudomást 1925 nyarán, hogy a strasbourgi francia egyetem protestáns teológiai karán létezik egy alapítvány külföldi hallgatók számára. Ennek köszönhetően Szabédi két évet tölthetett „a vajúdo Egyesült Európa” (Cs. Szabó László) fővárosában. Arra számított, hogy francia környezetbe kerül – ehelyett „csehek, lengyelek, románok, magyarok, szlovákok, hollandusok, angolok, emigráns oroszok és birodalmi németek között találta magát”. Szívósan küzdött a francia kultúra (irodalom, filozófia) birtoklásáért, ám e küzdelemben otthoni terve – Petőfi franciára „plántálása”, „a francia nyelvű magyar propaganda” beindítása – egyre inkább háttérbe szorult.

Az én hatvanon túli nemzedékem életsorsa úgy alakult, hogy csak közvetett Párizs-élménye lehetett. És ebben sem bővelkedett. Egykori tanárain közül mindössze kettőt tudok megnevezni, akik a húszas évek végén két évet töltöttek a Sorbonne-on: Jancsó Elemért és Csehi Gyulát. Mindketten a francia felvilágosodás szerelmesei voltak. A szórakozott professzorként ismert Jancsó Elemér akkor volt igazán elemében, amikor Ady párizsi évei kapcsán saját élményeit is feleleveníthette. (Ady költészetének a genezisét, XX. századi jelentőségét lényegében akkor értettem meg, jóllehet államvizsga dolgozatom megírására készülődve már volt némi jártasságom a szakirodalomban.) A marxista irodalomtudósnak tekintett Csehi Gyula filozófiatörténeti „spec. kurzusára” nagyon kevesen jártunk. Pedig úgy beszélt a francia filozófusokról, mintha előző nap karon fogva sétáltak volna Kolozsvár főterén. Később már azon sem lepődtem meg, hogy egyik szabadegyetemi előadását – amelynek elkezdését a Ceaușescu-időkben mindennaposá vált áramszünet késleltette – így vezette be a *Felvilágosodástól felvilágosodásig* szerzője: „Kedves elvtársaim, a francia felvilágosodás fényes századaiból érkeztem ide, ebbe a sötét középkorba...” Hogy szavait nem bommotnak szánta, az jóval később tudatosodott bennünk, amikor valóban „sötét, halott várossá” vált Kolozsvár. (Vasile Igna költő barátomat idéztem, aki az 1990 utáni tizenkét éves „Funar-uralom” kezdetén menekült Párizsba.)

A csikcsekefalvi előnevű, Budapesten született, Homoródfürdön keresztelt és Kolozsvárott nevelkedett Cs. Szabó László 1925 ősztől egy évet töltött a Sorbonne-on. Minthogy rokonai kötelékek fűttek a Jancsó családhoz, előzetesen őt is Jancsó Elemér látta el hasznos tanácsokkal. A családi emlékezet szerint azonban nem nagyon vette igénybe azokat, mert – a rá jellemző előrelátással és pontos időbeosztással – hónapokra, hetekre, napokra kidolgozott „ismeretszerzési tervvel” érkezett a francia fővárosba. Ennek köszönhetően pár hét múltán otthonosabban érezte magát Párizsban, mint Budapesten. Csakhogy minél több időt töltött Párizsban, annál inkább felerősödött Kolozsvárosztalgáiája. Az 1949 februárjában kezdődött önkéntes nyugati száműzetése idején pedig különösképpen. E kényszerhelyzetben építette fel esszéivel katedrálisát a magyar és az európai örökségből.

„Mikor tomporára rogyan a ló / s két mellső lába mint a szolgáló / kutyáké tört csüddel szinte / ujjat növesztő patákkal csügg alá / s a nyak egyetlen nyírítéssé nyúlva / majdnem lóhossznyira nő / aránytalanul kicsire zsugorodik / az amúgy is aránytalan fej / az üregé válás döbbenetével / dudorítja a szemet a szemgödör / mikor hályoggá sűrűsödik az ég / torokba csusszan a nyelv / torokba csusszan a nyelv / heréi szétrobbannak / Ó a függőleges lovak fájdalmánál / nagyobb csak a tíz ujjbegyben / feszülő lehet mely tárgyilagosan / s hangtalan szoborrá gyúrja / a rettenetet.” Amikor Kányádi Sándor 1967-es verse, a *Függőleges lovak* megszületett, Román Viktor szobrászművész még Bukarestben élt. Magam is Kányádi közléseiből értesültem később, hogy a szülőföldemről elszármazott világhírű szobrászművész (1937–1995) 1968-ban politikai menekültként érkezett – „magas szintű” bukaresti „jótállással megszerzett londoni ösztöndíj után – a francia fővárosba, és akinek – mint maga írja – akkoriban „Franciaország adott jogot a léthez”. Ám ő legalább a tordai Étienne Hajdu (Hajdu István) műhelyében dolgozhatott, amíg a Nogent-sur-Marne-i művésztelepen önálló műteremhez nem jutott. Az 1974-es vallomásában olvashatjuk: „Kezdetben a szakmám gyakorlati ismerete, a kivitelezői munkák tartottak életben. Ez sokat adott, de el is vett az életből tizenöt évet. Összejöttem nemzedékem művészeivel; ezt egy honfitársamnak köszönhetem, aki példát mutatott, hogyan lehet külföldön megélni. Közben harcban álltam önmagammal, választ kerestem arra, hogy előzőleg valóban voltam-e valaki (a keleti országokban a művészeket igencsak felbecsülték), mindig igyekeztem meggyőzni önmagamot arról, hogy nem egy normálisan kormányzott államból jövök; és én mindig más szerettem volna lenni.”

Első párizsi utamról hazatérve óhatatlanul ugyanarra a következtetésre jutottam magam is, mint Kányádi: ennek a kiruccanásnak nem 2009 tavaszán, hanem valamikor 1968 táján kellett volna bekövetkeznie, miután az egyetemet elvégeztem. Így most arra kényszerülök, hogy másodlagos élményeim alapján próbáljak válaszolni arra a kérdésre, mit adott hozzá a magyarság a világ és Európa kultúrájához.

A dévai csángó-magyaroknál tartott író-olvasó találkozó során hangzott el a hetvenes évek elején, miután az Amerikai Egyesült Államokból frissen hazatért Sütő András és Domokos Gézá ottani élményeiről faggatták: „Nekünk nem Amerikában, hanem idehaza vannak elvégeznivalóink...” Amit csak annyival szeretnék meg-

toldani, hogy legjobbaink mindig is európai mércével mérhető teljesítmények felmutatására vállalkoztak – *idehaza*. Azzal váltak európaiakká, netán világhírűekké.

Idők változásának jele: tanítványaimnak immár autentikus Párizs-élményben, Strasbourg-élményben, Nantes-élményben lehet részük (az itthoni tanulmányi évek külhoni folytatását lehetővé tevő kreditrendszer jóvoltából). Akik különböző pályázások révén juthatnak ki nyugati egyetemekre, s ott végeznek mesterképzőt, ott doktorálnak, azoknak nincs gondjuk manapság diplomáik honosításával. És örömmel várják őket oktatónak/kutatónak a Babeş-Bolyai Tudományegyetem önálló magyar karokat építő tanszékeire, a Sapientia s a Partiumi Egyetem városaiba.

A 33. Kárpát-medencei Középiskolás Irodalmi Pályázat és Tábor díjazottjai (2010. április 7–10. Sárvár)

VERS KATEGÓRIA

Arany oklevél: KEMÉNY LILI – *ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola (Budapest)*

Ezüst oklevél: KERBER BALÁZS – *Éötvös József Gimnázium, (Budapest)*

Bronz oklevél: MIKLYA ESZTER – *Katona József Gimnázium, (Kecskemét);* DOBSZAY BALÁZS – *Bencés Gimnázium, Szakképzőiskola (Pannonhalma)*

Dicséret: BORSAY SZANDRA – *József Attila Gimnázium (Monor);* MIHÁLYI RÉKA – *Tőparti Gimnázium és Művészeti Szakközépiskola (Székesfehérvár)*

Közönség-díj: MIKLYA ESZTER – *Katona József Gimnázium, (Kecskemét)*

PRÓZA KATEGÓRIA

Arany oklevél: MAKK FLÓRA – *Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma (Pécs);* SZÖLLŐSI BARNABÁS – *Alternatív Közgazdasági Gimnázium, (Budapest)*

Ezüst oklevél: GÁL SOMA – *Vajda János Gimnázium (Keszthely);* WÁGNER ÁDÁM – *Bencés Gimnázium, Szakképzőiskola (Pannonhalma)*

Bronz oklevél: MIKLYA ESZTER – *Katona József Gimnázium (Kecskemét)*

Közönség-díj: BÁRDOS BENCE – *Móricz Zsigmond Gimnázium (Szentendre)*

TANULMÁNY KATEGÓRIA

Arany oklevél: BÉLECZKI ALEXANDRA – *Deák Ferenc Gimnázium (Szeged)*

Ezüst oklevél: KUBITSCH REBEKA – *Vak Bottyán Gimnázium (Paks)*

Bronz oklevél: KISISTÓK JUDIT – *Deák Ferenc Gimnázium (Szeged);* VÁRKONYI FLÓRA – *Szabolcs Vezér Gimnázium (Pusztaszabolcs)*

Dicséret: PÁL NOÉMI – *Református Általános Iskola és Gimnázium, (Kisvárd);* SZLAMKA ZSÓFIA – *Szent István Gimnázium, (Budapest)*

Az Írók Alapítványa és Szakszervezete, Sárvár Város Önkormányzata és a sárvári Tinódi Gimnázium rendezésében a legjobb pályaművekből összeállított irodalmi gálaműsorral és díjkiosztó ünnepséggel ért véget a **33. Kárpát-medencei Középiskolás Irodalmi Pályázat és Tábor Sárváron**. Az 505 középiskolás pályázó munkái közül neves írókból, költőkből, irodalomtörténészekből álló előzsűri választotta ki a sárvári irodalmi táborba meghívott 50 legjobbat. A négynapos táborozáson a műhelymunka során a zsűri tagjai és a meghívott fiatalok együtt elemezték a beküldött pályaműveket. Az előzsűri és a zsűri tagjai voltak: Baán Tibor, Bertha Zoltán, Földes Györgyi, Gere Zsolt, Ijjas Tamás, Jámborné Balog Tünde, Majoros Sándor, Mezey Katalin, Nagy Gábor és Papp Mária.

Az Írók Alapítványa, az Írók Szakszervezete, Csopek Önkormányzata és a Nők a Balatonért Egyesület által 2010. május 6–8. között megrendezendő 9. Csopaki Irodalmi Fesztivál programja

2010. május 6. csütörtök

15 órától 17.00-ig: Műhelybeszélgetés Vladimir Rott magyar származású kanadai íróval, az *Apám levelei a szibériai munkatáborokból* és a *Szenvedésből vigasz* című könyvek írójával. Helyszín: Kagyló Hotel

19 óra: Találkozás Vladimir Rott magyar származású kanadai íróval, az *Apám levelei a szibériai munkatáborokból* és a *Szenvedésből vigasz* című művek szerzőjével. A helyszínen a szerző könyvei kedvezménytel megvásárolhatók. A Hamvas Béla Asztaltársaság rendezvénye. Helyszín: Blaha Hotel Különterme, Balatonfüred

2010. május 7., péntek

9 órától 12.30-ig: Műhelybeszélgetés Vasy Géza József Attila-díjas irodalomtörténésszel, egyetemi tanárral. Helyszín: Kagyló Hotel

15-órától 17.00 óráig: Műhelybeszélgetés Csontos János költővel, a NAGYÍTÁS című kulturális hetilap főszerkesztőjével és Brém Nagy Ferenc költővel, főszerkesztő-helyetessel. Helyszín: Kagyló Hotel

18 óra: A Csopaki Irodalmi Fesztivál díjának átadása a csopaki Művelődési Házban. A díjazott: Vasy Géza József Attila-díjas irodalomtörténész, a Magyar Írószövetség elnöke. Laudációt mond: Szörényi László, Széchenyi-díjas irodalomtudós, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatója.

19.15 óra: A Nők a Balatonért Egyesület fogadása a csopaki Művelődési Házban.